

Голас Радзімы

№ 42
(2600)

22 кастрычніка 1998 г.
Выдаецца з 1955 г. Цана 2000 рублёў.

ЗНЕШНЕПРАЦОЎНАЯ МІГРАЦЫЯ

ДОБРА ТАМ, ДЗЕ НАС НЯМА

Справаць спыніць выезд за мяжу ў пошуках работы — справа безнадзейная, асабліва ў кантэксце эканамічных умоў, якія пагаршаюцца ў самой Беларусі. Як паказвае сусветны вопыт, гэты працэс можна толькі ўпарадкаваць.

З 1992 года пры Дзяржаўнай міграцыйнай службе існуе Камітэт па міграцыі, які займаецца рэгуляваннем гэтых працэсаў. Асноўным дакументам, што да нядаўняга часу рэгламентаваў работу службы, была прынятая 10 снежня 1993 года пастанова Савета Міністраў нумар 832 "Аб мерах па рэгуляванню знешнепрацоўнай міграцыі". Гэтай пастановай органы дзяржаўнага кіравання і суб'екты гаспадарання кіраваліся да 17 чэрвеня гэтага года, калі быў прыняты Закон "Аб знешнепрацоўнай міграцыі". Яго дзеянне распаўсюджваецца на органы дзяржаўнага кіравання, суб'екты гаспадарання, незалежна ад форм уласнасці, уключаючы асоб, якія ажыццяўляюць прадпрыемальніцкую дзейнасць без стварэння юрыдычнай асобы, што займаюцца накіраваннем грамадзян Рэспублікі Беларусь для аплачваемай працоўнай дзейнасці за мяжу і прыцягненнем сюды замежнай рабочай сілы. Акрамя таго, закон распаўсюджваецца на беларускіх наймальнікаў, якія заключаюць працоўныя дагаворы з працоўнымі мігрантамі, а таксама на працоўных мігрантаў і членаў іх сямей. Не прымяняецца гэты закон да замежных грамадзян і асоб без грамадзянства.

Згодна з законам, права на дзейнасць, звязаную з працаўладкаваннем нашых грамадзян за рубяжом, маюць суб'екты гаспадарання, юрыдычныя і фізічныя асобы, якія зарэгістраваны ў адпаведных органах мясцовай улады і заключылі кантракты з замежнымі наймальнікамі ці пасрэднікамі фірмам і іншым дзяржаў. Акрамя рэгулявання пытанняў выезду замежных грамадзян на тэрыторыю Беларусі для работы і выезду нашых грамадзян з той жа мэтай за рубяж, закон абараняе прыярытэтныя правы беларусаў на заняцце вакантных месцаў унутры краіны. Саветам Міністраў з улікам дзяржаўных інтарэсаў і сітуацыі на ўнутраным рын-

ку ўстанаўліваюцца квоты на прыцягненне замежнай рабочай сілы ў краіну. Аднак, як паказвае статыстыка, пакуль што гэтая праблема для нас востра не стаіць: колькасць працоўных мігрантаў, што афіцыйна прыбылі на працу ў Беларусь у 1994 годзе, складала 105 чалавек, а летась — 357 чалавек. (Нагадаем, што гаворка ідзе аб легальных мігрантах).

Паколькі працоўная міграцыя — пытанне для нас адносна новае, у закон быў уведзены так званы "апарат паняццяў" для абазначэння тэрмінаў, якія ў далейшым будуць выкарыстоўвацца ў сувязі з гэтай праблемай. Таксама закон вызначае парадак ліцэнзавання суб'ектаў гаспадарання, якія займаюцца як наймам заробкаў на працу ў Беларусі, так і арганізацыі і фірм, якія займаюцца пасрэднай дзейнасцю ў гэтай сферы.

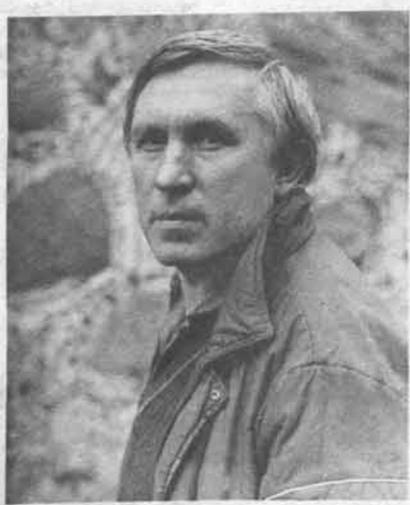
Аднак у асноўным гэты закон закліканы забяспечыць дзяржаўную падтрымку нашым грамадзянам, што выязджаюць за мяжу, стварыць правыя калідоры для іх выезду і цывілізаванага знаходжання і працы за рубяжом.

Грамадзяне Беларусі, якія едуць за мяжу для атрымання аплачваемай працы, павінны мець працоўны дагавор, заключаны з наймальнікам і візу дзяржавы працаўладкавання, выдадзеную яе дыпламатычным прадстаўніцтвам ці консульскай установай. Парадак прыцягнення працоўных мігрантаў і асноўныя патрабаванні да іх ўстанаўліваюцца заканадаўствам дзяржавы працаўладкавання і міжнароднымі дагаворамі нашай краіны.

Пры парушэнні ўмоў працоўнага дагавора наймальнікам нашай краіны органы дзяржаўнай міграцыйнай службы Беларусі аказваюць садзейнічанне працоўнаму мігранту ў атрыманні л'гот і кампенсаций, датэрміновым скасаванні працоўнага дагавора і вяртанні ў краіну выезду за нага дагавора і вяртанні ў краіну выезду за нага дагавора. Гэты пункт закліканы кошт наймальніка. Гэты пункт закліканы кошт засведчыць, што дзяржава працуе ў рамках міжнародных прававых норм і абараняе інтарэсы замежных грамадзян,

(Заканчэнне на 3-й стар.)

З ВІСТАВЫ АЛЕСЯ ШАТЭРНІКА У ПОЛАЦКУ

ПАЧУЦЦІ ДА РАДЗІМЫ, ЗЯМЛІ, БОГА

Гэтым летам, у ліпені-жніўні, з поспехам прайшла персанальная выстава твораў мастака Алеся Шатэрніка. Экспазіцыя месцілася ў невяліччай утульнай галерэі Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка і, як і іншыя выставы, была арганізавана пры фундаатарскай падтрымцы мясцовай фірмы "Блок". Дарэчы, ініцыятарамі стварэння гэтай галерэі былі мастакі Алесь Канавалаў і Сяргей Цімохаў. Ікня ідзе шчасліва рэалізавалася, і ўжо з 1991 года дзве мілья супрацоўніцы — Марына Мярцалава і Таццяна Явіч — ладзяць тут па вёсем-дзевяці выстаў штогод. Да апошняга часу яны прапагандавалі пераважна творчасць майстроў роднага Прыдзвіння.

Сёлета ўпершыню выйшлі на мастакоў з Мінска. Жывапісец Аляксей Марачкін здзівіў палачан сваімі акварэлямі, у якіх апявае жаночую красу, а скульптар Алесь Шатэрнік уразіў жывапіснымі краявідамі ды вершаскладамі. "Мы сведкі рэдкай з'явы ў сучасным мастацтве, калі творца паўстае перад гледачом адразу ў трох іпастасях. На гэта здатная толькі расказаная, разняволеная, унутрана свабодная асоба. Свае пачуцці да Радзімы, Зямлі, Бога ён выказвае проста і сардэчна, карыстаючыся пры гэтым рознымі сродкамі: разцом, фарбамі, словам". Так распачала адкрыццё выставы дырэктар галерэі Марына Мярцалава. Пасля было шмат прамой як з боку гасцей, што прыехалі з Мінска, так і з боку мясцовай інтэлігенцыі. Кожны ў нечым паўтараўся і ў

той жа час дадаваў нешта новае, сваё, чаго не ведалі пра мастака іншыя. З гэтых маўленняў паўставаў даволі поўны партрэт Алеся Шатэрніка. Трэба сказаць, што адбывалася ўсё шчыра, нязмушана і было пазбаўлена ўсялякага афіцыйнага і заарганізаванага. Выступоўцы ў той ці іншай меры краналі розныя грані таленту мастака, а перадусім — яго дачыненне да скульптуры, у галіне якой ён плённа працуе больш за 30 гадоў.

А пачыналася, як распавёў мне сам Алесь, усё даволі проста, як і ў многіх іншых. У дзяцінстве ў яго было два захапленні. Ён любіў маляваць, і адначасова яму хацелася стаць вайскоўцам. Сённяшняга Алеся Шатэрніка — таленавітага беларускага скульптара асабіста мне цяжка ўявіць ва ўніформе з лагонам. Ён такі дэмакратычны ў выбары адзення, разняволены, шырокі, адкрыты, па-дзіцячаму шчыры і наіўны, якім можа быць толькі мастак. Відаць, лёсам было наканавана, каб некалі адзінаццацігадовы хлопчык Алесь, які паспяхова здаў іспыты ў Мінскае савураўскае вучылішча, усё ж не стаў ягоным навучэнцам з прычыны таго, што пры залічэнні на вучобу аддавалі перавагу дзецям-сіротам. Мастакоўскія ж схільнасці хлопчыка фармаваліся пад уплывам стрыечнага брата Васіля, які займаўся ў студыі выяўленчага мастацтва, затым — у вучылішчы, а таксама бацькі, урача па прафесіі, які падчас адпачынку любіў памаляваць. Фарбаў заўсёды бракавала, і даводзілася карыстацца рознымі сродкамі. У памяці Алеся засталіся бацькавы зімовы краявіды з заснежанымі хаткамі, у вакенцах якіх

НА ЗДЫМКУ: скульптар Алесь ШАТЭРНІК.

(Заканчэнне на 6-й стар.)

ПАШТОЎКА З БЕЛАРУСІ

Залівістыя пераборы гармонікаў і вяселья частушкі запрашалі мінчан прыняць удзел у гарадскім свяце "Мінскі гармонік-98", што праходзіў у Палацы культуры аўтазавода. На плошчы перад Палацам культуры, успамінаючы юнацтва, многія людзі пажылога і сярэдняга ўзросту закруціліся ў танцы. Тут усім было цікава і весела: і артыстам і гледачам.

Фота Мікалая ПЯТРОВА, БелТА.

НА ЗДЫМКУ: свята "Мінскі гармонік-98"

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

МАНГАЗЕЯ ЗАСНАВАНА ЛІЦВІНАМ ЮРЫЕМ ДАЛГУШЫНЫМ

Сібір, якая знаходзіцца на адным Еўразійскім кантыненте з Еўропай і адгароджана ад яе цалкам даступным Урал-Каменем, была тым не менш адкрыта для цывілізаванага чалавецтва на 100 гадоў пазней, чым Амерыка. Аднак пра Калумба вядома амаль усё, а вось наконт Ермака да гэтага часу сумненні — прозвішча гэта ці, можа, мянушка. Жыццё гэтага дзёрзкага і адчайнага казацкага атамана, роля якога ў асваенні Сібіры выключная, амаль незвычайнае, застаецца ў цяні. Што ўжо тады пытацца пра загадкавую "золатакпіячую" Мангазею...

Вядома, розныя чуткі і здагадкі аб Сібіры блукалі на Русі здаўна, і, вядома, які-небудзь наўгародзец ці ўсцожанін і гандляваў у яе тундрах, пранікаючы туды і па сушы, і па паўночных морах, але справядач аб сваім самачыстве нікому не даваў.

Ды і само слова "Сібір" з'явілася ў рускіх летапісах толькі ў пачатку XV стагоддзя ў сувязі з забойствам у "сібірскіх зямлі" хана Тахтамышы — таго самага, што Маскву спаліў ужо пасля Кулікоўскай бітвы.

Не адразу быў знойдзены кароткі шлях у сібірскія землі. Першыя рускія промыславікі карысталіся пячорскім "церазкаменным" шляхам. Тры тысячы верстаў ад Вялікага Усцюга да Обі былі не толькі доўгімі, але і небяспечнымі. Надзвычай цяжкім быў перавал праз Урал для волаку пячорскіх суднаў — кочаў. Таму і не скарыстоўваўся гэты шлях для каланізацыі, а заставаўся ўвесь час толькі гандлёвым, які звязваў Пячору з Архангельскам і Паволжам. Быў яшчэ і марскі шлях. Нямала смельчакоў

(Заканчэнне на 5-й стар.)

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

АФИЦЫЙНАЯ ПАЗИЦЫЯ

БЕЛАРУСЬ НЕ ПАКІНЕ ЮГАСЛАВІЮ САМ-НАСАМ З НЕБЯСПЕКАЙ

Ва ўмовах, калі над Югаславіяй згушчаюцца наваліныя хмары, з якіх на гэтую краіну, што імкнецца самастойна вырашаць свае ўнутраныя праблемы, гатовы пасыпацца натаўскія бомбы і ракеты, Беларусь, якая вуснамі свайго Прэзідэнта недвухсэнсоўна заявіла аб безагаворачнай падтрымцы братоў-славян, застаецца вернай раз і назаўсёды дадзенаму слову, сваім дагаворным абавязальствам. Кіраўнік беларускай дзяржавы 13 кастрычніка прыняў рашэнне накіраваць у Югаславію дзяржаўную дэлегацыю на чале з дзяржаўным сакратаром Савета бяспекі Рэспублікі Беларусь — памочнікам Прэзідэнта па пытаннях нацыянальнай бяспекі В. Шэйманам. У дэлегацыю ўваходзяць дэпутаты Палаты прадстаўнікоў і члены Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу, высокапастаўленыя прадстаўнікі Міністэрства замежных спраў, Міністэрства абароны, Адміністрацыі Прэзідэнта. Як адзначылі ў прэс-службе Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, дзяржаўнаму сакратару В. Шэйману кіраўніком дзяржавы прадастаўлены самыя шырокія паўнамоцтвы для ўнясення Прэзідэнту прапановы па аказанні Югаславіі палітычнай, эканамічнай, ваенна-тэхнічнай дапамогі. Пасылаючы гэтую дэлегацыю, Прэзідэнт А. Лукашэнка яшчэ раз падкрэслівае, што Беларусь ніколі не будзе ў баку, калі размова ідзе аб лёсе дружэлюбнай Югаславіі, і настойліва патрабуе вырашэння праблемы выключна мірным шляхам.

Як паведамілі ў прэс-службе кіраўніка дзяржавы, А. Лукашэнка ўжо стала вядома аб гатоўнасці некаторых палітычных партый і рухаў накіраваць сваіх добраахвотнікаў у падтрымку сербаў. Прэзідэнт адмоўна выказаўся аб такіх ініцыятывах, падкрэсліўшы, што Беларусь у стане аказаць Югаславіі істотную дапамогу палітычнымі, ваенна-тэхнічнымі, эканамічнымі сродкамі.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

НЕАБХОДНА РАЗГЛЕДЗЕЦЬ ПЫТАННЕ АБ ЭКАНАМІЧНЫХ САНКЦЫЯХ СУПРАЦЬ БАЛГАРЫІ І РУМЫНІ

Каменціруючы па просьбе журналістаў рашэнне Балгарыі і Румыніі дазволіць пралёт бамбардзіроўшчыкаў краін НАТО над тэрыторыямі гэтых дзяржаў, Аляксандр Лукашэнка, які рабіў 13 кастрычніка паездку па спецыялізаваных прадпрыемствах Мінска, заявіў, што "гэта рашэнне ставіць пад удар югаслаўскі народ".

Паводле слоў кіраўніка беларускай дзяржавы, "гэта рашэнне можна кваліфікаваць як саўдзел у злачынстве, якое ўчыняецца на Балканах". Таму, лічыць Аляксандр Лукашэнка, "неабходна разгледзець пытанне аб эканамічных санкцыях супраць былых саюзнікаў па сацыялістычнаму лагеру".

ВІНШАВАННЕ ПРЭЗІДЭНТА

ДЗЕНЬ МАЦІ

З Днём маці, які святкуюць у нашай краіне 14 кастрычніка, павіншаваў жанчын Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка.

У пасланні адзначаецца, што гэта свята ўстаноўлена ў гонар самых блізкіх і любімых нам людзей. "Святы вобраз маці заўсёды быў і застаецца ўвасабленнем душэўнай цеплыні і чалавечай шчодрасці. Яе ўнутраны свет — крыніца маральнасці грамадзяніна і патрыёта, творцы і стваральніка. Ужо з першым дыханнем акружае кожнага з нас пяшчотная матчына любоў. Мудрасць і дабрыва маці даюць нам веру ў жыццё і надзею на лепшае", — так вызначыў кіраўнік дзяржавы значэнне маці ў жыцці кожнага чалавека.

Прэзідэнт падкрэсліў, што дзяржава робіць усё магчымае па змякчэнні сацыяльных праблем, паляпшэнні становішча жанчын, пашырэнні іх удзелу ва ўсіх сферах вытворчага і грамадскага жыцця, што асабліва клопаты ў краіне адрасаваны мнагадзетным сем'ям, адзіночкам і састарэлым людзям, сем'ям, якія выхоўваюць дзяцей-інвалідаў.

Кіраўнік дзяржавы гарача падтрымаў высакародную ініцыятыву Беларускага саюза жанчын, Беларускай канфедэрацыі творчых саюзаў і культурных фондаў правесці Дзень маці пад дэвізам "Жанчыны — за духоўнае адраджэнне Беларусі". Гэта дало магчымасць арганізаваць па ўсёй рэспубліцы мерапрыемствы, накіраваныя на аздаравленне і згуртаванне нацыі.

НА ЗДЫМКУ: малебен у гонар Дня маці прайшоў у Свята-Духавым кафедральным саборы Мінска. Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БелТА.

У ЮГАСЛАВІЮ

ЛДП РЫХТУЕ ДОБРААХВОТНІКАЎ

Вышэйшы савет беларускай Ліберальна-дэмакратычнай партыі распаўсюдзіў заяву, падпісаную старшынёй партыі Сяргеем Гайдукевічам.

У заяве гаворыцца, што ў апарат ЛДП працягваюць паступаць заявы ад усіх рэгіянальных арганізацый ЛДП з прапановай аказаць усемагчымую дапамогу Югаславіі, што засталася сам-насам з агрэсарам.

Вышэйшы савет ЛДП прыняў рашэнне звярнуцца ў пасольства Саюзнай Рэспублікі Югаславіі з прадстаўленнем добраахвотнікаў ад ЛДП з ліку былых афіцэраў спецназа, якія маюць вопыт баявых дзеянняў у рэгіянальных канфліктах. З 9 кастрычніка 1998 года створаны штаб па прыёму добраахвотнікаў, якія маюць розныя ваенныя спецыяльнасці. Начальнікам штаба назначаны палкоўнік А. Кутузаў.

Беларуская Ліберальна-дэмакратычная партыя гатовая ў выпадку пачатку ваенных дзеянняў выдзеліць гуманітарную дапамогу Саюзнай Рэспубліцы Югаславія на 2 мільёны долараў ЗША.

ПАМЯЦЬ

55 ГОД БІТВЫ ПАД ЛЕНІНА

Пад сямом Леніна Горацкага раёна першая польская пяхотная дывізія імя Тадэвуша Касцюшкі, сфарміраваная на тэрыторыі СССР з польскіх патрыётаў і ўзброеная савецкай тэхнікай, 12 кастрычніка 1943 года ўступіла ў свой першы бой супраць агульнага ворага — фашысцкіх захопнікаў.

У гэтым баі загінулі 502 воіны, 663 прапалі без веста. Многія памерлі ў шпіталях ад атрыманых ран. На месцы гістарычнай бітвы ўзведзены мемарыяльны комплекс. У Музеі савецка-польскай баявой садружнасці на гранітнай пліце выгравіраваны імёны загінуўшых савецкіх і польскіх воінаў. На ўрачыстасці, прысвечаныя 55-годдзю бітвы пад Леніна, з Польшчы на "поездзе дружбы" прыехалі 100 ветэранаў Войска Польскага. Удзел у іх прынялі таксама ваенныя дэлегацыі міністэрстваў абароны Беларусі, Польшчы і Расіі.

НА ЗДЫМКУ: у час урачыстасці.

Фота Мікалая ЦІТОВА, БелТА.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

«У ГІБЕЛІ МІКАЛУЦКАГА BYЛІ ЗАМЕШАНЫ МНОГІЯ»

Аб гэтым заявіў журналістам Аляксандр Лукашэнка 6 кастрычніка пасля цырымоніі закладкі "Алімпійскай вёскі" ў Мінску.

"У гадавіну трагічнай смерці старшыні Камітэта дзяржаўнага кантролю Магілёўскай вобласці, — сказаў Прэзідэнт, — я павінен з чыстым сумленнем падзякаваць нашым праваахоўным органам. У ходзе расследавання гэтай цяжкай справы імі было раскрыта яшчэ 60 розных злачынстваў, у выніку чаго канфіскавана вялікая колькасць стралковай і падрыўной зброі". Паводле слоў кіраўніка беларускай дзяржавы, у арганізатару забойства Мікалуцкага былі і больш далёкія планы: яны нацэльваліся і на Прэзідэнта, і яго жыццё было на валаску.

КРЫМІНАЛ

ЗАБІТЫ СВЯШЧЭННІК

13 кастрычніка ў лясным масіве пры выездзе з Брэста, за 180 метраў ад трасы Брэст—Мінск, быў знойдзены аўтамабіль "Фольксваген-Вента", які належаў епархіяльнаму сакратару Брэсцкай і Кобрынскай епархіі, настояцелю Свята-Нікалаеўскай царквы протаіерэю айцу Міхаілу. У салоне машыны знаходзіўся яго труп з 12 нажавымі колатымі ранамі грудзей, галавы і нагі. Саракаяцігадовы Міхаіл Сацюк быў адным з самых паважаных служыцеляў праваслаўнай царквы Беларусі.

Праваахоўныя органы і іншыя спецыяльныя службы адпрацоўваюць самыя розныя версіі жорсткага забойства. З Мінска ў Брэст тэрмінова прыбыла брыгада вопытных сышчыкаў. Вядома, што апошні раз свяшчэннаслужыцеля бачылі ў 19 гадзін 12 кастрычніка, калі ён ад царквы накіраваўся на сваім аўтамабілі дадому ў вёску Вычулкі, што побач з абласным цэнтрам.

З НАВАСЕЛЛЕМ!

Віцебскае медыцынскае вучылішча справіла наваселле. У трохпавярховым будынку размясціліся вучэбныя кабінеты і лабараторыі, камп'ютэрная зала, медпункт, зубаўрачэбны кабінет. На трох аддзяленнях тут вучыцца каля 700 чалавек.

НА ЗДЫМКАХ: новы корпус медыцынскага вучылішча; на практычных занятках па мікрабіялогіі навучэнкі Наталля ЛІХОНІНА і Марына РУЖЫНСКАЯ.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БелТА.

ДАВЕР

ВАЛЮТНЫЯ ўКЛАДЫ

Штодзённа ў банках Беларусі за кошт укладаў насельніцтва ў СКВ прыбаўляецца прыкладна па 300 тысяч долараў.

Гэтыя лічбы сведчаць, што грамадзяне сталі больш давяраць фінансавым установам. Калі ў першых чыслах верасня, у разгар фінансавага крызісу ў Расіі, людзі часцей здымалі грошы з дэпазітаў, чым рабілі ўклады, то ўжо ў другой палове месяца прыток сродкаў насельніцтва ў банкі стаў перавышаць іх адток. У сярэднім штодзённа грамадзяне здаюць у банкі валюты на суму каля двух мільёнаў долараў ЗША, у той час як забіраюць 1 мільён 700 тысяч. Усяго ж на 1 кастрычніка ўклады насельніцтва ў СКВ у беларускіх банках склалі каля 161 мільёна долараў.

МІЦКЕВІЧ І КУПАЛА

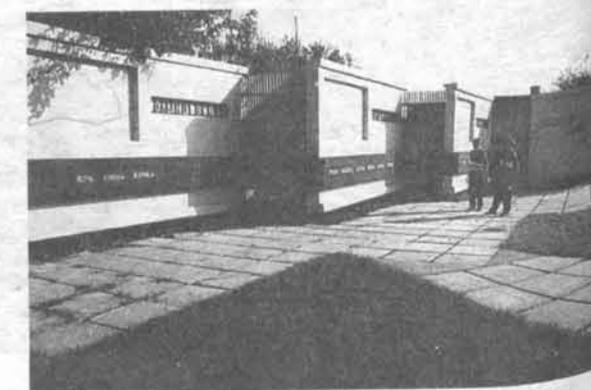
ВЫСТАВА ў МУЗЕІ

У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адкрылася выстава "Адам Міцкевіч і Янка Купала". Тут прадстаўлены арыгінальныя экспанаты з фондаў музея беларускага песняра, з калекцый прыватных асоб. Яны раскажваюць пра жыццёвы і творчы шлях Адама Міцкевіча, пра дзейнасць Янкі Купалы як перакладчыка твораў паэта на беларускую мову. У прыватнасці, экспануюцца рукапісы перакладаў паэм "Тры Будрысы", "Пані Твардоўска", "Конрад Валенрод". Сярод псеўданімаў, пад якімі друкаваўся Янка Купала, быў псеўданім Вайдэлот. Можна сцвярджаць, што навеяны ён быў паэмай Міцкевіча "Конрад Валенрод".

На выставе прадстаўлены "Пісьмы А. Міцкевіча" 1862 года выдання, "Залатыя думкі" і "Конрад Валенрод" пецяярбургскага выдання 1895 і 1915 гадоў, зборнік "Паззія", паэма "Пан Тадэвуш" з асабістай калекцыі У. Луцэвіч, апошнія выданні Міцкевіча (1997—1998 гады).

На выставе можна пачуць запіс прамовы Янкі Купалы, з якой ён выступіў на ўрачыстым пасяджэнні ў Маскве ў Калоннай зале 26 лістапада 1940 года ў сувязі з 85-годдзем з дня смерці Адама Міцкевіча.

РЭКВІЕМ

Тры дзесяткі вёсак спынілі сваё існаванне ў Кармянскім раёне пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У Карме ўзведзены помнік-манумент гэтым населеным пунктам.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БелТА.

АДАМ СТАНКЕВІЧ быў з тых слаўных рыцараў беларускага нацыянальнага Адраджэння, якія апошнімі вяртаюцца ў нашу абрадзеную гістарычную і культурную традыцыю. Большавікі помсцілі яму пры жыцці за ахвярную службу Беларусі. Помсцілі і пасля пакутнай смерці, замучышы яго ў сібірскім ГУЛАГу. Помсцілі нават пасля хрушчоўскай «адлігі» (1956—1964) — інфармацыйнай блакадай, замоўчваннем самога імя Адама Станкевіча; яго доўга не трапляла ў энцыклапедычныя выданні. Большавікі-чарнасоценцы не могуць дараваць яму трох рэчаў: беларускага патрыятызму, беларускага каталіцтва і службы Маці-Радзіме ў трагічныя 1939—1945 гады.

Але судзіць за каталіцтва і патрыятызм было няёмка нават большавікам. Яны прыдумалі здэклівае абвінавачванне: поруч з «антысавецкай прапагандай» (вядомы 58-мы артыкул Крымінальнага кодэкса РСФСР) Станкевічу інкрывінаваўся шпіянаж на карысць Японіі. Прысуд адбыўся 31 жніўня 1949 года, а 14 снежня таго ж года пакутнік з Беларусі памёр. Вось даведка МУС СССР, выдадзеная Беларускаму музею гісторыі рэлігіі (Гродна) у 1990 годзе: «Сообщаю, что по учетам ИЧ УВД есть Станкевич Адам Викентьевич, 1891 года рождения, осужден Особым Советом МГБ СССР 31.VIII.1949 г. по ст. 58 УК РСФСР на 25 лет лишения свободы. Умер 4.XII.1949 г. от ожирения сердца. Похоронен на кладбище Озерлага вблизи дерев. Шевченко Тайшетского района, могила 3-43. Начальник отдела В. В. Пятница».

Літаратурная і навуковая спадчына А. Станкевіча шматгранная, ахоплівае гісторыю Беларусі і нацыянальнай культуры, беларускі нацыянальна-вызваленчы і хрысціянскі рух, літаратурна-навуковую, тэалягію, касцельнае красамоўства, літоўска-беларускі моўны ўзаемазвязі, шматтэмную публіцыстыку. Ён аўтар дзевятнаццаці кніг і брашураў, каля тысячы артыкулаў, натакаў, не заўсёды падпісаных, шматлікіх рэдакцыйных матэрыялаў у штотыднёвіку «Крыніца», часопісе «Хрысціянская думка» і іншых выданнях. Усе яны выдаваліся ў Вільні. Сярод іх — манаграфія «Родная мова ў сьвятых» (1929), «Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення» (1939), «Беларускі хрысціянскі рух» (1939), «Хрысціянства і беларускі народ: Спраба сінтэзы» (1940), брашуры «Доктар Францішак Скарына — першы друкар Беларусі: 1525—1925» (1925), «Вітаўт Вялікі і беларусы» (1930), «Беларуская мова ў школах Беларусі XVI і XVII ст.» (1928), «Франціш Багушэвіч. Яго жыццё і творчасць» (1930), «Графесар Браніслаў Эпімах-Шыпіла: 3 яго жыццё і працы» (1934), «Магнушэўскі. Паўлюк Багрым. Баброўскі» (1937), «Казімер Свяжык. Нарысы аб яго ідэялогіі» (1931), «3 жыццё і дзейнасці Казімера Свяжыка» (1936), «Міхал Забэйда-Суміцкі і беларуская народная песня» (1938), «На сьвята маткі» (1940).

А яшчэ былі ўнікальныя ў беларускай багаслоўскай літаратуры зборнік «Божае Слова. Лекцыі, эвангеліі і прамовы на ядзелі і сьвяты» (Львоў; Вільня, 1938), «Беларускі календар «Крыніца» на 1920 год» (Вільня, 1919). Былі яшчэ шматлікія артыкулы ў вільнянскіх газеце «Крыніца» (1917—1940), часопісах «Хрысціянская думка» (1928—1939) і «Калосы» (1935—1939), заснавальнікам і адным з рэдактараў, а найбольш аўтарам якіх быў А. Станкевіч.

Здзіўляе навуковае і літаратурнае, сапраўды рэнесансавая шматграннасць творчасці ксяндза Станкевіча. Ён не толькі тэалаг, гісторык, філосаф, публіцыст, журналіст і кнігаздавец, але яшчэ літаратурна-навуковае, літаратурнае крытык і лінгвіст. У часопісе «Калосы» ён апублікаваў цыкл лінгвістычных і сацыяльна-філасофскіх нарысаў «Асабовыя назвы па бацьку ў беларусаў» (1935, № 2), «Беларускія філамцыя вершы Яна Чачота» (1935, № 3); «Цені і блескі: Да лозунгу «Культура нацыянальнай формай, камуністычная зместам» (1935, № 4), «Доктар Францішак Скарына і яго культурная праца» (1936, № 2, 3), «У палоне паэзіі Якуба Коласа» (1936, № 5), шэраг натакаў «3 літуанізмаў у беларускай мове» (1938, № 1; 1939, № 1, 3).

У тым жа «Калосы» (1937, № 4) А. Станкевіч апублікаваў рэцэнзію на паэму выдатнага беларускага паэта Максіма Танка (Яўгена Скурко) «Нарач», што друкавалася асобна кніжкаю (Вільня, 1937). А па сутнасці, атрымаўся першы філасофска-эстэтычны аналіз ранняй творчасці паэта пад назваю «У аспекце сацыяльнай справядлівасці».

Мая задача — пазнаёміць чытачоў з рукапіснай спадчынай А. Станкевіча, у першую чаргу з ягонымі запісамі аб перспектыве развіцця Беларускага Касцёла, напісанымі ў Вільні ў 1944—1949 гадах і адрасаванымі Савецкаму ўраду. Але спачатку прапаную кароткую біяграфічную даведку.

Адам Станкевіч нарадзіўся 24 снежня (па ст.ст.) 1891 года ў вёсцы Арляняты Крэўскай воласці, Ашмянскага павета. З гэтых Арлянятаў выцелі аж тры Станкевічы, выдатныя беларускія дзеячы: Адам,

«КАНТАКТЫ І ДЫЯЛОГІ» № 7-8

27 жніўня — 3 верасня адбылася важная падзея ў навуковым жыцці: у Кракаве прайшоў XII Міжнародны з'езд славістаў, у якім прыняла ўдзел і вялікая дэлегацыя навукоўцаў з нашай краіны. У сувязі з гэтым чарговы нумар бюлетэня прысвяціў шэраг матэрыялаў славянскай праблематыцы. Змешчаны артыкул У. Мархеля «Пан Тадэвуш» і «Новая зямля», або Дзве ментальнасці аднаго архэтыпа», тэксты дакладаў А. Ніякоўскай «Максім Багдановіч і славянскі мадэрнізм», Г. Тварановіч «Тыпалогія сувязей беларускай і харвацкай літаратуры» (Мікола Гусоўскі — Іван Гундуліч), З. Шыбекі «Ідэя славянскай салідарнасці ў палітычным жыцці Беларусі 1905—1921 гг.» Сярод іншых матэрыялаў прапану-

юцца гутарка навуковага супрацоўніка Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны Ю. Вашкевіча з навуковым супрацоўнікам Дзяржаўнага архіва ў Беластоку, даследчыкам праблем гісторыі Беларускага школьніцтва ў Польшчы С. Іванюком «Беларуская адукацыя ў Польшчы», артыкулы У. Конана «Лідэр беларускага каталіцкага адраджэння» (пра Адама Станкевіча), Я. Адрэвонж-Пяніёнжак «Яшчэ раз пра міцкевічэўскае Завоссе», М. Гардзеева «Новыя звесткі да біяграфіі Сімяона Полацкага», публікацыі ў раздзеле «Беларускае замежжа», «Рэцэнзуючы», «Надрукавана пра кантакты ў Беларусі і ў свеце», «Хроніка беларусказнаўчага жыцця».

ПОСТАЦІ КУЛЬТУРНАГА ПАМЕЖЖА

ЛІДЭР БЕЛАРУСКАГА КАТАЛІЦКАГА АДРАДЖЭННЯ

Ян і Станіслаў. Тры арлы з аднаго гнязда! Адам Станкевіч, сын селяніна-паўвалочніка Вінцэнта і сялянкі Антаніны з роду Дасюкевічаў, католікаў з колішніх уніятаў. З дзяцінства памагаў па гаспадарцы, а зімою вучыўся ў вясковых «дарэктараў». Паступіў спачатку ў праваслаўную царкоўна-направую школу (Баруны), пазней перавёўся ў народную школу пры Гальшанскім касцёле (1902—1904), скончыў Ашмянскае гарадское вучылішча (1904—1908), пасля падрыхтоўкі ў прыватных настаўніках вучыўся ў Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі (1910—1914). Там далучыўся да беларускага культурна-нацыянальнага руху пад уплывам «Нашай нівы» (1906—1915).

Як беларускі дзеяч, даследчык і пісьменнік, змагар за беларусізацыю касцёла сфарміраваўся ў Пецярбургскай каталіцкай духоўнай акадэміі (1914—1918) пад уплывам сваіх папярэднікаў па гэтай акадэміі, таксама выдатных беларускіх ксяндзоў (А. Цікота, П. Пякарскі, В. Гадлеўскі) і найперш у гуртку прафесара Браніслава Эпімаха-Шыпілы. Там жа пасвячоны ў ксяндзы, здаў экзамены і абараніў тэзісы на кандыдата багаслоўя, рыхтаваў магістарскую дысертацыю «Вучэнне св. Тамаша Аквінскага пра сям'ю ў параўнанні з сучаснай тэорыяй вольнага саюзу». Але цалкам захоплены актуальнымі праблемамі нацыянальнага адраджэння, страціў цікавасць да гэтай тэмы, застаўся ў званні кандыдата багаслоўя. Супрацоўнічаў у «Нашай ніве», «Светачы», «Дзянішчы», «Гомане». З 1917 года пачаў сваю касцельна-асветніцкую і пастырскую дзейнасць спачатку ў Дзісенскім, пазней у Віленскім Свята-Мікольскім і іншых касцёлах. Амаль усё сваё творчае жыццё правёў у Вільні, за выключэннем кароткай спынак у Слонім (1939).

А. Станкевіч быў сярод першых ксяндзоў, якія пачалі беларусізацыю касцёла — гаварылі казанні і праводзілі дадатковую службу па-беларуску. У 1917 годзе ксяндз Станкевіч — адзін з заснавальнікаў Хрысціянска-дэмакратычнай злучнасці (ХДЗ), пазней пераўтворанай у партыю Беларускай Хрысціянскай дэмакратыі (БХД). У 1927 годзе ён заснаваў і выдаваў часопіс «Хрысціянская думка», дзе друкаваліся яго шматлікія творы. Сем гадоў (1922—1928) быў паслом Сейма Рэчы Паспалітай Польскай ад Беларускага народа, адным з кіраўнікоў Беларускага пасольскага клуба (1922—1930), Беларускага нацыянальнага камітэта (1921—1938), Таварыства беларускай школы (1921—1937), Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры (1926—1936), духоўным кіраўніком Беларускага студэнцкага саюза (1930—1939, з 1935 года пад назваю Беларускае студэнцкае таварыства Ф. Скарыны).

Шмат прапрацаваў на ніве нацыянальнай адукацыі ў Заходняй Беларусі, быў пэўны час дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі. У Беларусі пад нямецкай акупацыяй поруч з касцельнай службай быў адным з ініцыятараў адраджэння беларускай школы на роднай мове. Яго дзейнасць гэтак перыяду яшчэ не даследавана. Захаваўся рарытэт — нідзе не зарэгістраваная кніжачка (31 старонка): «Патрэбнейшыя выняты з Рытуала. На беларускую мову перакладаў і выдаў кс. Ад. Ст.» (Вільнюс, 1943).

Пасля заняцця Вільні Савецкай Арміяй А. Станкевіч быў узяты пад пільны нагляд. Захаваўся кароткі пратакол вобвыску на ягонай кватэры 22 мая 1941 года, у якім за-

пісана: узяты пашпарт, асабістая парапіска і кнігі. Другая «сустрэча» адбылася ў канцы 1944 года, адразу пасля заняцця Савецкай Арміяй Вільні: Адама Станкевіча арыштавалі, пазней вызвалілі. Урэшце, справа закончылася 25-гадовай катаргай — тагачасным «эквівалентам» смяротнай кары.

У Нацыянальным архіве-музеі літаратуры і мастацтва Беларусі захаваліся фрагменты былога Беларускага музея ў Вільні імя Івана Луцкевіча. Сярод іх рэферат «Беларуская нацыянальная меншасць у Польшчы» (машынапісны тэкст на нямецкай мове, 42 лісты, 1936 год). Аўтар паказвае, як гэта здарылася, што народ з тысячагадовай дзяржаўнай і культурнай традыцыяй аказаўся «меншасцю» на сваёй Богам абранай зямлі.

Сёння вярта пахваліць дырэкцыю Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. 25 гадоў таму назад, калі ў Савецкім Саюзе творы Адама Станкевіча былі пад забаронай, яна паслупалася свайго дарадца Адама Мальдзіса і набыла ў гаспадыні ксяндза, ягонай сваячкі Марыі Шутовіч асабісты архіў, рэдкія кнігі з яго бібліятэкі (сярод іх — польскія касцельныя энцыклапедыі). У архіве ёсць нідзе не апублікаваныя творы, даследаванні па гісторыі Беларусі, дзве аналітычныя запіскі Савецкаму ўраду, рэферат «Этычныя асновы народных і культурных правоў нацыянальных меншасцяў» (датавана 8 мая 1937 года). З прадмовы да рэферата вынікае, што аўтар рэферата выступаў як прадстаўнік Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні (пераемнік Беларускай Хрысціянскай дэмакратыі) на Кангрэсе нацыянальных меншасцей у Лондане (14—15 ліпеня 1937 года). Скарочаны варыянт даклада друкаваўся па-беларуску ў часопісе «Калосы» (1937, № 3).

Тры наступныя рукапісы А. Станкевіча з гэтага фонду ёсць комплекснае гісторыка-культурнае, тэалагічнае і грамадска-палітычнае абгрунтаванне неабходнасці беларусізацыі Касцёла ў пасляваеннай Беларусі, распрацоўка эфектыўных і пахрысціянска гуманных метадаў яго ўключэння ў кантэксце беларускай нацыянальнай культуры. Усе рукапісы-аўтографы напісаны чорным чарнілам з праўкамі рукою аўтара, часткова на лістках бланкета і найбольш — на адваротным баку бланкаў Упраўлення кніжнага гандлю БССР (Віленскі аддзел).

Першы дакумент называецца «Праблемы Каталіцкага Касцёла ў БССР» (арк. 1—10), напісаны па-беларуску ў форме тэзісаў, датаваны алоўкам: «Вільня, 25.X.1944 г.»

Два наступныя дакументы — гэта дзве аналітычныя запіскі, гісторыка-тэарэтычнае, рэлігійнае і палітычнае абгрунтаванне думак, выкладзеных раней у тэзісах. Абодва напісаны па-руску для канкрэтнага адрасата — савецкага кіраўніцтва. Пра гэтыя сведчання назвы дакументаў: першы называецца «Католическая проблема в БССР» (К сведенію правительства СССР). На апошняй старонцы пазначана: «3.XII.1945 г., Вільня». І падпіс А. Станкевіча. Другі дакумент называецца «Католический вопрос в БССР и проблема его разрешения. Вильня, март, 1947». Сінім алоўкам дабаўлена: «К сведенію Сов. Правительства». У канцы скарочаны подпіс: Ад. Ст.

Па сутнасці, у архіве А. Станкевіча захавалася ґрунтоўная манаграфія пра каталіцтва ў Беларусі, яго сучасны стан і прабле-

мы адаптацыі Касцёла да кантэксту Беларускай культуры. Канцэптуальнае даследаванне з трох частак у жанры аналітычных запісаў Савецкаму ўраду. Першая частка — уступ у форме тэзісаў; другая частка — гісторыка-тэарэтычная і тэалагічная распрацоўка тэмы; трэцяя частка — навукова-практычная, абгрунтаваны праект стварэння аўтаномнага, незалежнага ад польскага епіскапства, адаптаванага да беларускага культурна-нацыянальнага кантэксту Каталіцкага Касцёла ў Беларусі.

Заклучная частка першай запіскі А. Станкевіча датычыцца яго Каталіцкага Касцёла і яго сьвятароў. Лёсу рэкамендацыі застаюцца актуальнымі і сёння. У перспектыве, на яго думку, неабходна беларускае епіскапства, кананічна залежнае толькі ад папы рымскага. Але пачаць рэформу можна з часовага кіраўніцтва Беларускага Касцёла на чале з літоўскім архіепіскапам Райнісам як апостальскім адміністратарам. Аўтар праекта, праціўнік любых гвалтаў і рэвалюцый, рэкамендаваў правесці гэтую рэформу паступова і без гвалту. Бо каталіцтва ў сваёй польскай форме ўрасталі ў беларускую глебу каля 500 гадоў. Таму яго беларусізацыя «павінна праводзіцца строга эвалюцыйна, паступова, але тым не менш упэўнена і рашуча...»

Свой другі мемарандум Савецкаму ўраду Адам Станкевіч закончыў ветліва, але таксама рашуча і ўзнісла, верагодна, падводзіў вынікі свайго ахвярнага жыцця.

Трэцюю сваю запіску (праект стварэння Беларускага Касцёла) ён закончыў у снежні 1947 года. А 31 жніўня 1949 года большавіцкі суд засудзіў аднаго з гуманных і таленавітых сьмяротна Беларусі да 25 гадоў сібірскай катаргі. Там, у глухім Тайшэце Іркуцкай вобласці, ён і загінуў праз тры месяцы пасля адпраўкі. Былі знішчаны альбом падаўлены ўсе яго сярбы па беларускаму каталіцкаму руху. Фабіян Абрамковіч арыштаваны адразу ж пасля захопу большавіцкім войскам Вільні ў 1939 годзе і загінуў у расійскай ссыльцы (1940). Вінцэнт Гадлеўскі (1898—1942) закатаваны нямецкімі гестапаўцамі ў 1942 годзе. Станіслаў Грынкевіч (1902—1945) расстраляны па прыгавору большавіцкага трыбунала 18 мая 1945 года. Недзе тады ж загінуў бясследна Ян Пазняк, адзін з рэдактараў газеты «Крыніца». Загінула шмат і іншых ксяндзоў, вядомых і невядомых змагароў за Беларусь і Беларускі Касцёл.

Удалося выратавацца Васіпу Германовічу (1890—1976): ён таксама быў прыгавораны да 25-гадовага зняволення ў расійскіх канцлагерах (1948), але выпушчаны ў 1955 годзе (верагодна, «на недагляд» ідэалагічнай паліцыі), здолеў выехаць за мяжу, набыў вядомасць як беларускі пісьменнік пад псеўданімам Вінцук Адаважы.

Як сёння ўжо добра вядома, большавікі знішчалі і падаўлялі беларускую нацыянальную эліту, пачынаючы з 1929—1930 гадоў, учынілі пагром пісьменніцкіх арганізацый, Беларускай акадэміі навук, асветнікаў і грамадска-палітычных дзеячаў. Але ці ведаў Адам Станкевіч д'ябальскую антыхрысціянскую і антыбеларускую прыроду гэтай праявы апакаліптычнага звера? Верагодна, ведаў, але рабіў тое, што належыць хрысціянцу: прапаведаваў і большавікам (як прапаведаваў Ян Хрысціцель цару Іраду). Але гэты звер аказаўся больш няўмольным і непараўнальна больш злым, чым тыя лагодныя ваўкі, львы і тыгры, якім прапаведавалі і якіх загаворвалі прарокі і сьвятныя.

Сялянскі сын Адам Станкевіч быў і танецца да сканчэння зямнога веку беларускім прарокам і сьвятым мучанікам.

Мне застаецца назваць чарнавы навукова-асветныя рукапісы А. Станкевіча, якія ён распачаў у ваенныя 1940—1944 гады, але не паспеў закончыць, бо ў савецкі час бараніў духоўныя набыткі беларусаў, прапаведаваў высокую мараль большавіцкай уладзе, урэшце, пакутаваў у астрагах і на сібірскай катарзе. Усе яны захоўваюцца ў Цэнтральнай бібліятэцы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Ад ваенных часоў захаваўся чарнавы рукапіс «Расказы з гісторыі Беларусі для школ», пачаты, верагодна, каля 1940 года. Захаваўся канвалют з 111 аркушаў, напісаных ад рукі, часткова надрукаваных на машынцы, месцамі ёсць падклейкі карэктурных лістоў, узятых з ранейшых публікацый. Мова ўсюды беларуская. Канцэпцыя аўтара — нацыянальна-беларуская, яна выяўляецца ўжо ў назвах раздзелаў і параграфіаў. Да кожнага раздзела прыкладзены пытанні для вучняў.

Тады ж, у час ваіны, Адам Станкевіч задумаў і да свайго першага арышту (1944) часткова ажыццявіў фундаментальнае комплекснае даследаванне пад назваю «Гісторыя Беларусі (Сістэматычны нарыс)». Гэта чарнавы, але ўжо падрыхтаваны да перадруку рукапіс, 155 старонак, з нешматлікімі праўкамі, устаўкамі машынапісных і друкаваных лістоў.

Уладзімір КОНАН.
(«Кантакты і дыялогі»)

МАНГАЗЕЯ ЗАСНАВАНА ЛІЦВІНАМ ЮРЫЕМ ДАЛГУШЫНЫМ

НАМ ПІШУЦЬ

Галіна КІРКЕВІЧ

БЕЛАРУСЬ

Беларусь, мая Радзіма, —
Край дзяцінства, край лясны.
Жыццё песню спарадзіла
Ды чарнобыльскія дні.

Не забыць, яны трывожаць,
Думы горкія пльвучуць.
Цвет рамонка заварожыць,
Журавы ў неба нясуць.

Зазвінці песня на дзіва
І пальцаць у цішы.
Беларусь, мая Радзіма, —
Боль Чарнобыля ў душы.

РАДЗІМА

Думка пра край у мяне:
Снегу бясконцы прастор,
Птушак сляды на стразе
Казкі малуюць узор.

Лапак ланцуг за хлявом
Вядзе ў імлістую сіль.
А на рацэ за сямом
Люстэрка, як вокам ні кінь.

Ціха зусім на дварэ,
Снежны бялюткі ручнік.
Мара за душу бярэ,
Край прад вачыма узнік.
г. Феадосія.

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА

Падчас схіліўшы галаву

Пад вецер памяці,
Жыву,
Ні перад кім спіну не гну —
Свой крыж нясу,
Свой воз цягну.
І гэтым самым мой паклон
Усім, каго люблю спакон.

1997.

Вячкі ЦЕЛЕСЛУ

Відаць, што Божая рука
Рукой вадзіла мастака,
Што выплывае, як жывая,
Дзяцінства хуткая рака.

І спылюць фарбай галасы
Юнацтва родныя лясны,
І праз лугі і сенажаці
Айчыны сцежак паясы.

Не забываецца рука —
Радзімы вобразы стварае.
Вячмы талент мастака
У штрыху, у кожнай
фарбе грае.

І грае радасці віно

У душы,
Святлом Тваім сагрэтай,
О, Беларусь мая, —

ізноў

Я ўбачыць рад Твае

партрэты!
1998.

ІКОНА

З дзяцінства да слёз мне

знаёма

У вочы глядзіць пільна мне
З радзімае хаты ікона
У кватэры маёй на сцяне.

Маліцца на гэту ікону
Да скону мне будзе цяплей.
Бацькі і браты мае колісь
У яе адбіліся шкле.

А зараз са мной мае дзеці
Глядзяцца ў яе...
Нездарма —
Няма даражэйшай на свеце
І больш цудатворнай няма.
1998.

Ты мая Купалінка,
А я твой Купаліш.
Мы касцёр каханья
Год каторы палім.

Што жадаць нам болей!
Нашы сны збыліся:
Нашы лёс і доля,
Як вянк, спляліся.

На жыццёвай плыні,
Як вянк, спляліся.
І купальскай песняй —
Сэрцы заліліся.

А дажджюў няма
Нам дагэтуль — золкіх.
Быццам з неба ўпала
Кветка шчасця

зоркай!

Мы адзін другога
У вачах купаем...
Ты мая Купалінка,
А я твой Купаліш.

1998.

г. Даўгаўпілс.

рубяжы XVI і XVII стагоддзяў упершыню абследаваў Далгушын, — мясцовасць, што ляжыць на ўсход ад Обі і звязана з морам (Обска-Тазаская губа і паўднёвая частка Карскага мора), што абмывае з поўначы Гыданскі паўвостраў з яго тундрамі. «Манганзеі» на зыранскай мове азначае «кравяны», г. зн. тыя, хто жыве на краі зямлі, на краі свету, на ўскраіне іншых самаедскіх плямёнаў. І назва Манганзея паходзіць, такім чынам, менавіта ад самаедскага роду, толькі род гэты называўся не «манганзеямі», а па рускаму вымаўленню — «манганзеямі». Далгушын, назваўшы сваё зімоўе Манганзей, прадманстраваў дасведчанасць аб карэнным насельніцтве новых земляў Расійскай дзяржавы. Род манганзейскі адзначаецца пастаянна ў ясных кнігах Манганзейскага павета і існаваў яшчэ ў XVII стагоддзі — у 1629 годзе гэты род складалася з 50 ясных («зарэгістраваных») людзей.

ляўнічыя. Яны хаваліся за дрэвамі і прыбрэжнімі камянямі, зрэдку над галовамі памораў свісталі стрэлы. Вольныя ад грэблі людзі хаваліся за пішчалі, але паліўнічыя паспешна хаваліся. Высветлілася, аднак, што з абарыгенамі — энцамі вельмі выгадна для дзяржаўнай казны гандляваць пушніну.

Сярод велічнай зеленавата-залацістай, але плоскай і забалочанай тундры Далгушын аблюбоваў месца на высокім беразе ракі Таз, за 180 кіламетраў уверх па цячэнню, і заснаваў тут зімоўе «Манганзею». Для збору ясаку і гандлю з туземцамі гэта месца ўяўлялася яму вельмі зручным. Першы гандлёва-прамысловы цэнтр у Сібіры заняў цэнтральнае становішча ў Гыданскай тундры ў адносінах басейнаў Надыйма, Пуры, Таза і нізоўя Енісея.

Адкрыццё ў сярэдзіне XVI стагоддзя гандлёвых зносін паміж Масквой і Заходняй Еўропай праз Архангельск і Мезень павяліла попыт на пушніну, што ішла за мяжу. І праз тры гады пасля заснавання Манганзейскага зімоўя, у 1601 годзе, сюды прыйшоў больш шматлікі атрад на чале з князем Шахоўскім для ўладкавання Манганзейскага астрога як важнага апорнага пункта для далейшага асваення Сібіры. І вось ужо на берагах Таз-ракі засілі сякеры, выраслі зрубны і частукалі сякеры, выраслі каштоўныя. Прамысловы білі каштоўнага пушного зверга, казакі «спраўнага гасудараву службу, збіралі лялі гасудараву службу, збіралі ясак (чыны) з туземных плямёнаў, прыводзілі іх у рускае падданства, прыводзілі іх у рускае падданства. Астрог-горад хутка рос. Неўзабаве ўжо шумела ў Гыданскай тундры славуца Манганзея — першы гандлёвы цэнтр Сібіры. «Златокупящая длёвыя вочыны» Манганзея, загосударева вочыны тундры і кінутая ў глыб сцюдзёнай тундры, згубленая сямрод палярных балот, згубленая сямрод палярных балот, стала даваць казне нябачаную колькасць дарагой пушніны — штогод да 100 тысяч вывазных собалаў. І ў 1619 годзе Міхаіл Фёдаравіч, першы пасля «смутнаго времени» рускі цар з роду Раманавых, заўважыў «шлях Далгушына» з Параніў «шлях Далгушына» з Параніў ў Манганзею для напярэшаных купцоў-падарожнікаў, каб умацаваць сваю маналію на сібірскую пушніну.

У XVII стагоддзі маленькі гарадок Манганзея карыстаўся казанчай славай, якая грывела па ўсёй Расіі і была вядомая ў Еўропе. Вось таму і дзякуем яе стваральніку — ліцвіну Далгушыну. А чаму ён назваў гэты астрог Манганзей — гэта таксама не выпадкова і сведчыць аб вялікім розуме нашага прашчурца. Пытанне аб назве сібірскага горада Манганзеі аб'явае святло на гісторыю плямёнаў, што насялялі ў час экспедыцыі Далгушына міжрэчча Енісея і Таза — Гыданскую тундру.

У «Описании Сибирского царства» рускага гісторыка Г. Мілера (Санкт-Пецярбург, 1787) сказана: «На ўсходняй краіне, за Югорскай зямлёю над морам, жывуць людзі самаедз, што зывуцца манганзеі». Тут даволі дакладна ўказваецца менавіта тая мясцовасць, якую на

паглынуў каварны Паўночны акія, іх імёны згубіліся ў вечнасці...
Пачатак на 1-й стар.

Рускія паморы з даўніх часоў хадзілі да Шпіцбергена, але гэта па адкрытай вадзе, па цепламу цячэнню. А вось на ўсход, скрозь арктычныя льды плаваць асцерагаліся: раптам льды затруць маленькае судна, і зваротнага шляху ўжо няма. Пагібель верная ў ільдах ды ў снягах!.. Па тым часе нават Вілем Баранц, славуці галандскі мараплавец, які кіраваў экспедыцыяй у пошуках паўночнага праходу з Атлантыкі ў Ціхі акія, далей Новай Зямлі прабіцца не змог і знайшоў на гэтым востраве ў 1597 годзе сваю магілу.

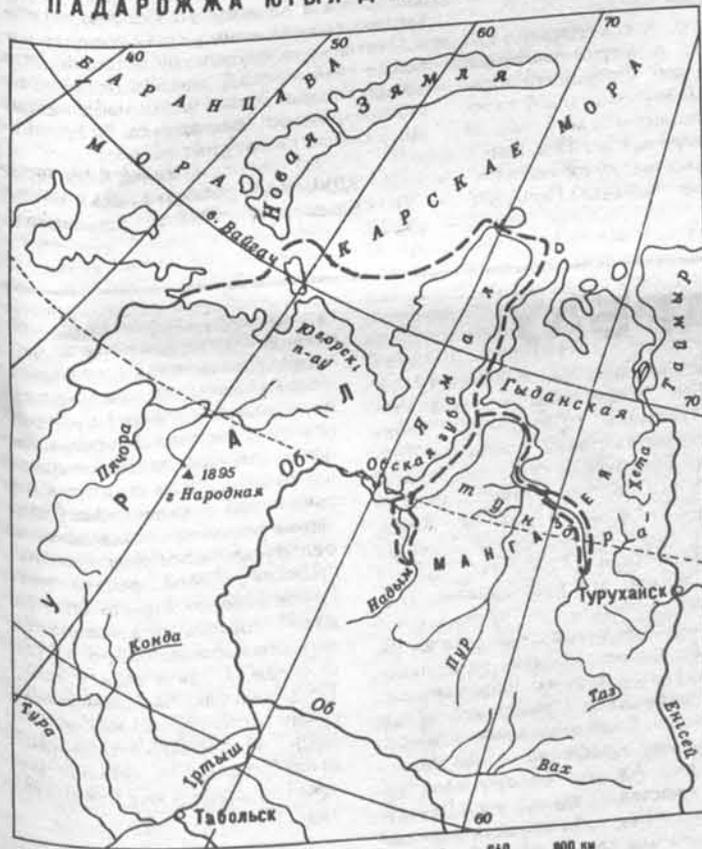
Па іроніі лёсу ў гэтым жа годзе, у год смерці Баранца, рускія паморы, выйшаўшы на кочах з вузца Пячоры ў адкрыты акія, абышлі вакол Ямала і ўздоўж узбярэжжа Карскага мора выйшлі ў Обскую губу. Хто кіраваў гэтым смельчакамі, хто першым адважыўся ісці па Ледавітым акіяне на ўсход? Як паведамляе наядуна знойдзены «Пінежскі летапіс», апублікаваны ў «Рукописном наследии Древней Руси» (Пецярбург, 1972), гэта быў Юрый Далгушын з ліцвінаў, «пан литовский полоненик»: «Лета 7105 (1597) год па новым стылі. — В. Я. першым праведаву «Надым раку, а на другі год Таз раку». Але як трапіў наш суайчыннік да памораў?

Першы рускі цар «Усяе Русі» Іван Грозны (1530—1584) у 1558 годзе развязаў так званую Лівонскую вайну за выхад да Балтыцкага мора. Ваяваць рускаму гасудару давалася супраць Лівонскага ордэна (адсюль і назва гэтай вайны), Швецыі, Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага; у 1569 годзе Польшча і ВКЛ у ходзе вайны аб'ядналіся ў адну дзяржаву — Рэч Паспалітую. У вайна зацягнулася да 1583 года, а з вайна зацягнулася да 1583 года, а з 1579 года рускім войскам давалася 1579 года рускім войскам давалася весці нават абарончыя баі супраць польскага караля і палкаводца Стэфана Баторыя (1533—1586). Пад фана Баторыя многія воіны Стэфана Смаленскага многія воіны Стэфана Баторыя апынуліся ў палоне ў рускіх.

У распараджэнні купцоў Строганавых меліся палонныя ліцвіны з Рэчы Паспалітай, якія прысягнулі на вернасць рускаму прастолю і былі залічаны на воінскую службу па «ліцвінскім спісу» (з Літоўскай Русі — Беларусі). Яны прымаілі ўдзел у першых ваенных і гандлёва-прамысловых паходах па суровых і неабсяжных прасторах Сібіры, а некаторыя дасягнулі высокага становішча. Сярод іх аказваўся і Юрый Далгушын.

У той далёкі 1597 год Далгушын узначаліў атрад памораў, які паспяхова прайшоў скрозь ільды да вузца Обі. У той год Далгушын упершыню абследаваў нізоўя ракі Надыйма і, перазімаваўшы, у наступным 1598 годзе «добра праведаву» раку Таз і Гыданскую тундру. Часта раку Таз з'яўляліся абарыгены-па-

ПАДАРОЖЖА ЮРЫЯ ДАУГУШЫНА (1597г.)

Закінуты ў глыб «сцюдзёнай тундры» за самы палярны круг, схаваны ў балотах сярод «кывавай самаедзі», Манганзей-горад з прычыны свайго размяшчэння на раздарожжы паміж нізоўямі Обі і Енісея, у XVII стагоддзі адыграў выключную ролю ў руху рускіх прамысловікоў у Сібір і на Далёкі Усход, аж да заснавання Іркуцка і Якуцка. Ужо да сярэдзіны XVII стагоддзя собаль быў амаль знішчаны на захад ад Енісея, але праз Манганзею ішла дарога на ўсходне-енісейскія і ленскія сабаліныя промыслы. А пачыналася яна яшчэ раней, у Вялікім Усцюгу, адкуль ішоў на раку Вычагод і далей волакам у Іжму — левы прыток Пячоры. Па ўсходніх прытоках Пячоры рускія людзі падымаліся на Урал-камень і, пераадолеўшы перавал, спускаліся Сычвою ці Соб'ю ў Об. У вузцы Обі перагружаліся з маленькіх лодак (на якіх прыйшлі з Памор'я) у марскія кочы і, перасякаючы бурную і шырокую (да 50 міль) Обскую губу, пранікалі ў Тазаскую губу (Манганзейскае «мора») і ў самую Манганзею — горад. Будучы канцавой станцыяй Пячорскага шляху, Манганзея была і адпраўным пунктам, адкуль рускія людзі ішлі далей на ўсход. З вярхоўяў Таза цераз «расохі» волакам перабіраліся на прыток Енісея Туруханку, а там адкрываўся шлях уніз па Енісею на пясчовыя промыслы Таймыра ці ўверх па Енісею на Тунгуску і далей праз Вілюю на вялікую раку Лену. Манганзея была тым цэнтрам, адкуль рабіліся адкрыцці і далучэнне новых зямель і куды сцякаліся пушныя багаці з Енісея і далёкай Лены. І Манганзея цалкам адпавядала гэтым двум грандыёзным задачам, будучы адначасова і ўмацаваным ясным зімоўем, і гандлёвай факторыяй. Яна складалася з дзвюх частак: «горада», акружанага магнутымі драўлянымі сценамі з вежамі па вузлах, і пасада з свірнай гасцінага двара і хатамі служылых людзей. «Горад» прызначаўся для абароны факторыі ад «кыва-жэрнай самаедзі», і ў ім пастаянна знаходзіўся гарнізон з паўсотні-сотні стральцоў і казакаў. І толькі ў 1814 годзе, з канчатковым завярджэннем у сваім прымяненні Сібірскага паштовага тракта (будучай Транссыбірскай чыгуначнай магістралі Екацярынбург — Уладзівасток) Манганзея як цэнтр Манганзейскага павета была ліквідавана і ў выніку спусташальных пажараў перанесена на новае месца з назвай Новая Манганзея (цяпер Туруханск, які ў XIX і ў пачатку XX стагоддзяў быў месцам ссылькі рэвалюцыянераў).

Пасад Манганзея ў XVII стагоддзі не меў пастаяннага насельніцтва, акрамя сямей служылых людзей. Ён жыў своеасаблівым жыццём і існаваў для прыезду з Русі маскоўскай гандлёва-прамысловых людзей. Вясюна тут было зацішка, а восенню, калі прыбывалі кочы з таварамі і хлебнымі запасамі, пасад

ажываў у вясёлым чаканні навігацыі. Прыезджыя прамысловыя-палярнічыя так-сяк размяшчаліся па хатах служылых людзей. Але як толькі надыходзілі першыя прабліскі вясны, «хлебныя» запасы перакідваліся на нартах праз «расохі» на Туруханку, і як толькі праходзіў енісейскі лёд, з Падкаменнай і Ніжняй Тунгусак з'яўляліся кочы памораў, што вярталіся з промыслаў назад на Русь. Адбывалася іх «сустрэча» з паморамаі, што адпраўляліся ў далёкую Сібір, узнікала «арманга» (абмен тавараў на хлеб і соль, порах і гарэлку).

Кожную восень у Манганзеі збіраліся сотні гандлёвых і прамысловых людзей. З Архангельска праз Баранцава мора прыходзілі ў Манганзею караваны марскіх кочаў — вялікіх пласкадонных суднаў, што паднімалі да 700 пудоў груза. Адначасова з Обі і Енісея, а потым і з Лены ў Манганзею прыплывалі са здабычай прамысловыя. У гэты час у далёкім паўночным гарадку збіралася да дзвюх-трох тысяч чапавек. Пачынаўся ажыўлены гандаль. Вяртаючыся ў Архангельск, гандлёвыя людзі прыносілі з Манганзеі ашаламляльныя весткі аб багаццях Сібіры, аб неабсяжных яе прасторах.

Пра тое, як тут кіпела жыццё ў часы Далгушына, можна меркаваць па дакументу: «Пры ранейшых манганзейскіх таможных галовах, — пісаў у 1654 годзе таможнік Іван Саблін, — прыходзілі з Сібіры ў Манганзею морам гандлёвыя кочы, у год кочаў па 50 і больш. А гандлёвых і прамысловых людзей зімавала ў Манганзеі чалавек па 1 000 і па дзве і больш». Пацвярджаннем вялікага наплыву людзей могуць служыць весткі аб мерах сабалінага промыслу ў Манганзейскім павеце. Летам 1630 года прывоз з промыслаў склаў 847 саракоў і 28 собалаў, г. зн. 33 908 сабаліных шкурак. А ў іншыя гады гэтая лічба даходзіла да ста тысяч.

Натоўпы прадпрыемальных «прамыславікоў», якія з года ў год пераадольвалі ў пошуках здабычы жахі марскага шляху і самаедскіх тундраў, па свайму складу не былі аднароднымі, але па большай частцы гэта былі людзі з памораў, што жылі ў пячорскім краі. Сюды імкнуліся ў пагоні за лёгкай нажывай розныя «гуляшчыя людзі», якія з п'яных вачэй задарам прадвалі сваю цяжкую працу і сваю здабычу.

«Златокупящая государственная вотчина» — Манганзея была зямлёй запаветнай для паморскіх прамыслоўцаў. Адсюль тысячамі вывозіліся каштоўныя сабаліныя футры. Тут ствараліся неймаверныя багаці Рэвкінных ды Фядотаваў з Вялікага Усцюга, Строганавых з Солі Вычагодскай. Праз іх рукі праходзіла львіная доля здабычы з неабсяжнай сібірскай тайгі.

Хутка асвойвалася Сібір. Усяго праз два дзесяцігоддзі казак Пенда выйшаў на раку Лену, яшчэ праз два дзесяцігоддзі атрад Масквіца выйшаў на узбярэжжа Ахоцкага мора і яшчэ праз дзевяць год, у 1648 годзе, кочы Дзяжнёва і Аляксеева абганулі Чукоцкі Нос. У гэты ж час атрады Паяркова, а за імі Хабарава даследавалі Амур. Азія была пройдзена і абследавана ў небыла кароткі тэрмін. Подзвігамі соцень людзей адзначаны гэты шлях, і сярод слаўных землепраходцаў эпохі вялікіх геаграфічных адкрыццяў у Сібіры адважны Юрый Далгушын па праву павінен заняць ганаровае месца. Магіла яго невядомая, а пыл пройдзеных ім дарог даўно змяшаўся з манганзейскай зямлёй, адкрыццю якой ён аддаў сваё жыццё. Яго помніць Расія! Яго помніць Беларусь!

Валерый ЯРМОЛЕНКА,
доктар геаграфічных навук.

НА ЗДЫМКУ: старажытны сібірскі горад Манганзея на рацэ Таз — заходны пункт прасоўвання рускіх на ўсход.

ПАЧУЦЦІ ДА РАДЗІМЫ, З'ЯМЛІ, БОГА

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

свяціўся таямнічы агеньчык. Яны захаплялі, хвалявалі і натхнялі Алеся на самастойныя крокі ў мастацтва. З успамінаў дзяцінства мастак прыгадавае, як ён, вучань трэцяга класа, за грошы, якія даў бацька на піянерскі гальштук, набыў кніжку Ярэма з жар-птушкай на вокладцы і выдатнымі ілюстрацыямі. Гэта была любімая кніжка. Яна таксама выклікала прагу да малявання. А тым часам сям'я пераехала ў Мінск. Жылі ў Чырвоным Урочышчы, у раёне цяперашняга аўтазавада. З'явілася магчымасць займацца ў мастацкім гуртку Палаца піянераў, дзе яго першымі настаўнікамі былі Алег Луцэвіч і Сяргей Каткоў. Тут Алеся атрымаў сапраўднае ўяўленне пра мастацтва і яго віды. Навучальная база спрыяла добрай падрыхтоўцы. Разам з ім займаўся вядомы цяпер графік Яўген Кулік. Але жыццё не пясціла Шатэрніка. У сёмым класе бацька ўладкаваў яго на шпалерную фабрыку гравёрам. Вучыцца давалося ў вятэрнай школе, ды Алеся не шкадуе, што так атрымалася. Праца гравёра дала будучаму скульптару адчуванне матэрыялу — дрэва, металу, канчаткова вызначыла яго далейшы шлях і лёс. З першага, як кажуць, заходу ён становіцца студэнтам Мінскага мастацкага вучылішча, дзе і атрымлівае прафесійную падрыхтоўку на скульптурным аддзяленні ў Генадзя Муромцава. Разам з ім вучыліся прызнацца цяпер майстры — Леанід Давідзенка і Юры Палякоў. З першых крокаў Алеся Шатэрнік пачуваў сабе ўпэўненым у самастойнай творчай працы. Можна таму і абьявіла паставіцца да вучобы ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце, дзе ён тры гады займаўся на інтэр'еры. Пэўны жыццёвы і творчы вопыт ён набыў, калі працаваў на тэлебачанні, а пасля, стала, на Мінскім мастацка-вытворчым камбінаце. Як і ўсе мастакі, за савецкім часам Шатэрнік з 1966 года ўдзельнічаў ва ўсіх выставах, якія, як вядома, праводзіліся па плане Міністэрства культуры і Саюза мастакоў. З самага пачатку творчага шляху яму спадарожнічаў поспех. Ягоная скульптурная кампазіцыя «Якуб Колас — настаўнік», пазней закупленая Нацыянальным мастацкім музеем, была адным з лепшых твораў Беларускага раздзела на Першай усесаюзнай маладзёжнай выставе ў Маскве. Мастака заўважае крытыка. Часопіс «Творчество» ў 1972 годзе на сваёй вокладцы змяшчае скульптурную кампазіцыю «Мацярынства». Вядомасць пра скульптара ідзе з Масквы. На радзіме ж прэса не пясціла яго ўвагай. У друку згадваліся адны і тыя ж імёны заслужаных, народных, а ён сціпла працаваў, і ніхто яго, як цяпер модна казаць, не раскручваў. Свой імідж нажываў у нялёгкай паўсядзённай працы. Афіцыйным прызнаннем таленту было ўступленне ў 1975 годзе ў Саюз мастакоў. На фоне іншых буйных майстроў гэтага віду мастацтва Алеся Шатэрнік з самага пачатку вылучаўся тым, што заўсёды працаваў на Адраджэнне. Адраджэнская тема застаецца галоўнай у ягонай творчасці і зараз, хоць, бывае, прыносіць непрыемнасці не толькі аўтару, а і тым, хто прапагандуе творы такога кшталту. Згадаем адзін выпадак як ілюстрацыю да часу, калі фармаваўся мастак.

На выставе «Мы будзем камунізм» разам з іншымі працамі Шатэрнік паказаў станковую кампазіцыю «Векапомнае (Рагнеда)». Газета «Літаратура і мастацтва» на першай паласе змясціла фота гэтага твора — жанчына з мячом і голубам. Ніжэй — артыкул з нагоды падзеі. Аўтару, Пётру Васілеўскаму публікацыя адгуквалася каля двух гадоў: матэрыял разглядаўся амаль што пад вялізнае павелічальнае шкло тага-

часных цэнзараў. У гэтым бачыўся нацыяналізм. На сённяшні дзень у галерэі вобразаў дзяржаўнай гісторыі і культуры Беларусі, увасобленых скульптарам у бронзе, такія славутыя імёны, як Мікола Гусоўскі, Максім Багдановіч, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Ефрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Сімяон Полацкі. Яны могуць упрыгожыць любы нацыянальны музей. Дарэчы, партрэт алімпійскага чэмпіёна Леаніда Тараненкі набыла Траццякоўская галерэя. Які творца не марыць пра гэта!

Пасля працы мастак у галіне манументальнай скульптуры. Каму з мінчукоў незнаёмая ягоная дэкаратыўная кампазіцыя «Гуканне вясны», што на праспекце Машэрава, і скульптура «Крывічы» ў раёне універсама «Валгаград» на Паўднёвым Захадзе? Арганічна ўпісаліся ў гарадское асяроддзе шэрагу раённых цэнтраў скульптурныя кампазіцыі Шатэрніка. Ягоны помнік землякам у Клецку вылучаецца нетрадыцыйным падыходам да тэмы: тры жанчыны з вясновымі вербачкамі ў руках, а побач хлопчык са збанам чыстай вады як памяць пра загінуўшых. Алеся Шатэрнік — аўтар цэлага пантэона надмагільных помнікаў: Язэпу Драздовічу, Андрэю Макаёнку, Ларысе Геніюш, Фёдару Янкоўскаму, Міхасю Ткачову, Рыгору Семашкевічу, Генадзю Кахановічу, а таксама мемарыяльных дошак, прысвечаных дзяржаўнай культуры і навуцы — Ц. Гогневу, К. Крапіве, Г. Гарэцкаму, М. Смольскаму і іншым. Мастак ахвяраваў Карэлічам бюст Яна Чачота да 200-х угодкаў пачата. Ёсць у спадара Алеся працы, якія, на жаль, дагэтуль застаюцца незапатрабаванымі і пыляцца ў майстэрні. Сярод іх ме-

марыяльная дошка да 75-х угодкаў Беларускай Народнай Рэспублікі, якая, па добраву, павінна заняць месца на будынку, дзе была абвешчана III Устаўная Грамата, а таксама мемарыяльная дошка ў бронзе, прысвечаная Інбелкульту. На ёй пазначана 35 імёнаў найбольш славутых навукоўцаў, у тым ліку і мовазнаўцы Міколы Шатэрніка, блізкага сваяка скульптара. Алеся спадзяецца, што да 80-годдзя Акадэміі навук гэта дошка зойме належнае ёй месца.

На выставе ж у Полацку мастак паказаў пластыку малых формаў. Калі да гэтых скульптур прыгледзецца ўважліва, можна заўважыць, як тонка яны распрацаваны стылёва, і няцяжка сабе ўявіць іх у выглядзе вялікіх манументаў, што просяцца з гэтай маленькай залы на вялікую прастору.

У апошнія гады скульптар узяўся за

пэндзаль і, вытрымаўшы бязлітасную крытыку сваіх сяброў-калег, стаў пісаць з натуры краявіды маляўнічых мясцін на блакітных азёрах, дзе некалі разам з іншымі мастакамі ў вёсцы Вайшкуні набыў сабе лецішча. Менавіта там прыйшло натхненне, дзякуючы якому Алеся Шатэрнік адкрыў найперш для самога сябе, а пасля і для іншых другую іпастась — асобу жывапісца. Ягоным краявідам уласцівае тонкае колерабачанне і пазытыўнае ўспрыняццё свету. І ўсё ж... Захапляючыся жывапісам мастака, ягонай смеласцю, прамоўцы выказвалі Алеся Шатэрніку пажаданне доўжыць лінію скульптуры.

Да вершаў, змешчаных у экспазіцыі, мастак ішоў даволі доўга. Напачатку гэта былі звычайныя рыфмаванкі, на якія шмат хто здаты. А вось штуршком узяцця за пяро, мне думаецца, было захапленне Паўлюком Багрымам, пазтам і кавалём, якому і былі прысвечаны першыя вершы. Паступова радкі станавіліся больш глыбокімі, мудрымі, набывалі філасофскі сэнс. Вершы мастака, безумоўна, не новае слова ў беларускай паэзіі, але цяпер, калі можна пачуць, што ў Шатэрніка ёсць асацыяцыя з прызнаным майстрам слова Аляксеем Разанавым, — гэта высокая ацэнка. «Мая муза маўклівая, — кажа спадар Алеся. — Яна дае магчымасць засяродзіцца. І тады наступае час развагі. Нараджаюцца радкі, канцэнтруецца думка».

**Я крапаю гіпсавы злепак
Антычнага рэльефа.
Двухтысячагадовая мелодыя...**

Ці чуеш!

Мастак пічыць сябе коснамоўным. Мне ж здаецца — гэта не зусім так. Мяркуюць самі, шануюныя чытачы. Вось такая коснамоўнасць.

**Надвечорак.
Хутка
Зоркі заззяюць на небе.
Дзень прайшоў.
Настае час развагі
Аб вечным каханні,
Надзеі,
Самотным чаканні...**

Узяўшыся за пяро, Алеся адкрыў у сабе багатую інтуіцыю, якая ярка праявілася ў артыкуле пра знакі Францішка Скарыны. Артыкул быў апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» і меў шырокі розгалас і навуковых колах. Письменнік Уладзімір Арлоў выкарыстаў гэтую публікацыю ў сваёй кнізе «Таямніцы Полацкай зямлі».

На адкрыцці выставы выступілі: сябра і пастаянны апанент у творчых спрэчках графік Яўген Кулік, сусед па майстэрні і лецішчы жывапісец Уладзімір Сулкоўскі, мастацтвазнаўца Пётра Васілеўскі, дырэктар Полацкага музея-запаведніка Мікола Ільніцкі, літаратар Алеся Аркуш, мастак Сяргей Цімохаў, жонка скульптара. З іхніх прамоваў вымалёўваўся партрэт Алеся Шатэрніка не толькі як мастака, але і як актыўнага грамадскага дзеяча, добрага сябра і сем'яніна, якога бязмежна любяць дачка, чалавека аптымістычнага з уласцівым яму пачуццём гумару. З ім, як зазначыла жонка, хоць і няпроста, але весела. Весела не толькі сямейнікам, але і сябрам. Прыгадаліся амаль анекдатычныя выпадкі, якія здараліся найчасцей тады, калі Шатэрнік выступаў у ролі кіроўца. Нехта ў далёкай вандроўцы па Беларусі быў сведкам таго, якім арыгінальным спосабам — з дапамогай гарчыцы! — ён змушаў свайго старога «Жыгулёнка» несціся па нашых ухабістых вясковых дарогах. Шмат хто карыстаўся дабрывіні мастака-вадзіцеля. Калі не хапала месца ў салоне, выкарыстоўваўся багажнік. Менавіта такім спосабам — у багажніку! — удалося вярнуцца дадому з Купальскага свята аднаму з удзельнікаў вернісажа.

Цікавая і гісторыя з набыццём першай машыны. Маладому скульптару, які гадамі ездзіў на матацыкле, вельмі хацелася мець аўтамабіль. У той час у Саюзе мастакоў, як і іншых арганізацыях, машыны размяркоўваліся толькі па чарзе. Нечакана нехта адмовіўся ад пакупкі, і яе прапанаваў Алеся Шатэрніку. Тэрмінова трэба былі грошы. Што б такое стварыць, дамаў мастак, каб гэтыя грошы з'явіліся. І даду маўся. Шматфігурная кампазіцыя «Ленін на аўтамабілі», паказаная на выставе да 60-годдзя Узброеных Сіл СССР, была закуплена Масквой. Але гэтых грошай не хапала. І каб стаць уладальнікам уласнай машыны прыйшлося вылепіць яшчэ адну галаву «вождя».

Алеся Шатэрніка звязваюць з полацкім культурным асяродкам даўняй творчай стасункі. Тут у 1987 годзе ён разам з жывапісцам Аляксеем Марачкіным падзіў і сваю першую персанальную выставу. Тады сярод іншых твораў мастакі ўпершыню паказалі партрэтную галерэю дзяржаўнай гісторыі і культуры Беларусі. Па выказванні Яўгена Шунейкі, «гэта была выстава двух майстроў-жывапісцаў і рэца, якія працуюць у рэчышчы гістарычнага рамантызму». Дзякуючы ім, наша выяўленчае мастацтва за апошнія 10 год узбагацілася нацыянальнымі вобразамі, якія раней былі па-за межамі мастакоўскай свядомасці. Скульптуры і жывапісныя палотны ўдала дапаўнялі адно аднаго і арганічна ўпісаліся ў інтэр'ер старажытнага Богаяўленскага сабора, у якім на той час размяшчалася карцінная галерэя. Экспазіцыя пасавала і да 1125-гадовага юбілею, які святкаваў Полацк. Выстава працавала больш за два месяцы. Яе наведалі тысячы людзей. І не толькі палачане. Вядомы навуковец Аляксей Каўка з Масквы пакінуў у Кнізе водгук такі запіс.

**«Чым вабны, моцны, вечны Беларус,
Сюдзі прыходзіце паглядзець,
паслухаць...»**

Сёлетняя персанальная выстава не ставіць кропку ў творчых кантактах Алеся Шатэрніка з палачанамі. Полацкі музей-запаведнік хоча мець у сваім горадзе манументальную скульптуру мастака, якая зойме сваё месца ў адной з гістарычных мясцін горада. А тым часам набліжаецца юбілей майстра. Чым здзівіць ён прыхільнікаў свайго таленту на гэты раз?

**Ірына ЛЯКСЕЕВА.
НА ЗДЫМКАХ: работы А. ШАТЭРНИКА
«Ул. Сыракомля», 1990 г.; «Дрыгавічы»,
1984 г.**

ШМАТГАЛОССЕ ФАРБАЎ

29 верасня ў Рызе ў Доме журналістаў адкрылася юбілейная выстава таленавітага беларускага мастака Вячкі Целеша. Скончыўшы Латвійскую акадэмію мастацтваў, В. Целеш працуе ў жывапісе, графіцы і экслібрысе. У жывапісе пераважаюць капарытныя пейзажы і нацюрморты, ёсць і выразныя партрэты гістарычных асоб Беларусі Кастуся Езавітава, Зоські Верас, а таксама бацькі мастака. Сярод экслібрысаў асабліва вобразныя экслібрысы Уладзіміра Караткевіча, Адама Мальдзіса, Уладзіміра Арлова. Уражваюць графічныя працы на тэму космасу, графічныя пейзажы і графічныя партрэты Алеся Белако-

за, блізкіх творцу людзей...

Вячка Целеш з'яўляецца старшынёй аб'яднання беларусаў-мастакоў Балтыі «Мая гонар», кіруе дзіцячай мастацкай студыяй «Вясёлка». Ён неаднойчы ўдзельнічаў у рэспубліканскіх і замежных выставах. Яго працы выстаўляліся і ў Даўгаўпілсе да Дня беларускай культуры.

На адкрыцці выставы нямала цёплых слоў у адрас юбіляра (яму споўнілася 60) сказалі Часовы Павераны ў справах Беларусі ў Латвіі Іван Сцепаненка, першы сакратар пасольства Беларусі ў Латвіі Аляксандр Царкоўскі, старшыня Асацыяцыі прадпрыемальнікаў «Беларускі шлях» Валянціна Піскунова, прад-

прымальнікі Іван Кабановіч і Васіль Зайцаў (яны разам з ТБМ «Прамень» з'яўляюцца спонсарамі выставы), старшыня Фонду беларускай культуры ў Латвіі Алеся Карповіч, прафесар Латвійскай акадэміі навук Ілга Апінэ, інспектар Міністэрства адукацыі Латвійскай Рэспублікі Беніта Сэрыня, мастацтвазнавец Марыс Бранціс, настаўнікі і вучні Рызскай беларускай школы (В. Целеш — дырэктар гэтай школы), прадстаўнікі нацыянальных таварыстваў і іншых шануюных людзі. Сваё віншаванне з Мінска даслаў імяя беларускага таварыства «Уздым» у г. Даўгаўпілсе і ад сябе асабіста знакамитага мастака павіншаваў аўтар

гэтых радкоў і прачытаў прысвечаны віноўніку ўрачыстасці свой верш. У выкананні Сяргея Калеснікава (баян) і яго сына Аляксея Калеснікава (скрыпка) шчыпліва прагучаў паланез Агінскага. Была вучаніца Беларускай нядзельнай школы, зараз студэнтка Медыцынскай акадэміі Ілона Варатнікова вельмі прыгожа выканала беларускія песні «Явар і каліна», «Нёман», «Мой родны кут». Група жанчын з ансамбля «Надзея» хораша праспявала беларускія народныя песні «Ці свет ці світае» і «Цячэ вада ў ярку». Тут звінелі бакалы з шампанскім, гучалі тосты і прыёмам было бачыць, як пераклікаюцца сваёй шматколернасцю карціны мастака і падораныя яму букеты кветак.

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА

ВЯЧКА ЦЕЛЕШ
GLEZNAS * GRAFIKA * EKSLIBRI

ВЯЧКА ЦЕЛЕШ
ЖЫВАПІС * ГРАФІКА * ЭКСЛІБРЫС

НАВІНЫ ФІЛАТЭЛІІ

АД «АЗА» ДА КНІГІ

Расказ пра паштовыя маркі, прысвечаныя славянскай культуры, пісьменнасці, кнігадрукаванню, варты, відаць, пачаць з... азбукі, кірыліцы, што дала пачатак пісьменнасці многіх народаў.

У 1963 годзе ў Балгарыі праходзіў I Міжнародны кангрэс славістаў. Падзея гэта была адзначана балгарскай поштай выпускам маркі, на якой быў адлюстраваны скрутак пергаменту са старажытнаславянскім надпісам: "Раней славяне не мелі кніг". Такімі словамі пачынаецца славуты "Сказанне о письменах", складзенае ў канцы IX стагоддзя балгарскім летаністам Чарнарыццам Храбрым. У "Сказанні" ідзе размова пра час, калі славяне не мелі кніг і пісалі "чэртам і резамі". Так працягвалася да таго часу, пакуль Канстанцін Філосаф — які зваўся таксама Кірылам, "муж праведный и истинный" — не прыдумаў славянскую азбуку. Дата нараджэння Кірылы дакладна не ўстаноўлена, прыкладна 826 ці 827 год. Яго старэйшы брат Мэфодзій нарадзіўся ў 820 годзе. Браты раслі ў старажытным горадзе Візантыйскай імперыі — Солуні.

Першыя маркі ў гонар Кірылы і Мэфодзія выйшлі ў 1935 годзе ў Балгарыі, праз 20 год пошта гэтай краіны, адзначаючы 1100-годдзе славянскай азбукі, выпусціла мініяцюры, на якіх браты адлюстраваны на фоне кавалка пергаменту з першымі васьмі літарамі азбукі кірыліцы. Кірылаўскім алфавітам у крыху змененым выглядзе па сённяшні дзень карыстаюцца беларусы, балгары, сербы, рускія, украінцы і іншыя народы.

З'яўленне першых кніг на беларускай мове звязана з імем вялікага гуманіста і асветніка Францішка Скарыны. У 1517—1519 гадах ён выдаў першыя беларускія кнігі, арганізаваў першую друкарню.

500-годдзе з дня нараджэння вядомага дзеяча беларускай культуры па рашэнню ЮНЕСКА шырока адзначалася ў многіх краінах (1988 год). Тады пошта краіны выпусціла да юбілею паштовую мініяцюру з адлюстраваннем першадрукара — ён паказаны на марцы з пяром у руцэ, побач лісты рукапісаў, друкарская дошка. На марцы можна знайсці так званы герб Скарыны — Месяц і Сонца. Гэты знак прысутнічае на ўсіх пражскіх і віленскіх выданнях першадрукара. Да юбілею тады быў выдадзены таксама канверт з адлюстраваннем старажытных кніг. Юбілей адзначаўся на Мінскім паштавым спецыяльным гашэннем з надпісам: "500 год. Франціск Скарына. 17.03.1988. Першы дзень".

У 1990 годзе, напярэдадні святкавання 500-годдзя першадрукара, быў выдадзены мастацкі канверт з вядомым малюнкам —

на ім партрэт беларускага асветніка. Работа мастака А. Кашкурэвіча. Да юбілею была таксама выдадзена паштовая картка з адлюстраваннем часткі вядомай гравюры 1517 года, на ёй паказаны Ф. Скарына, які сядзіць перад рукапісам. Юбілей быў адзначаны гашэннем на мінскай пошце. На

малюнку штэмпеля — герб Скарыны Месяц і Сонца.

Яшчэ ў 1967 годзе да 450-годдзя беларускага кнігадрукавання быў выдадзены канверт з адлюстраваннем вядомай старажытнай гравюры.

У калекцыях філатэлістаў ёсць яшчэ адна марка, на якой паказана гравюра 1517 года. Гісторыя гэтай мініяцюры так і не высветлена да канца. Праведзена многа пошукаў, існуе шмат здагадак наконт гісторыі гэтай маркі, але на сённяшні дзень гэта ўсё ж — філатэлістычная таямніца. На марцы — надпіс: "Беларусь. Почта" (менавіта "почта", а не "пошта") і дробнай лацінкай: "Франціск Скарына з Полацка. 1517—1917". Калі звярнуць увагу на дату, дык можна падумаць, што выпуск гэты быў ажыццэўлены да 400-годдзя беларускага кнігадрукавання. Але гэта памылка, бо марка выдадзена ў 1921 годзе.

Сярод паштовых выпускаў былога СССР можна знайсці некалькі марак, канвертаў і спецыяльных штэмпеляў, прысвечаных І. Фёдараву — першадрукару Расіі, выхадцу з Беларусі. У сакавіку 1564 года І. Фёдарав разам з беларусам П. Мсціслаўцам скончылі

друкаванне "Апостала" — першай дакладна датаванай маскоўскай кнігі.

У сакавіку 1991 года быў выдадзены канверт, прысвечаны беларускаму гуманісту, рэфарматару, пісьменніку і кнігадрукару XVI стагоддзя Васілю Цялінскаму (В. Н. Амеляновічу). У сваім родным маёнтку Туміна, што пад Лепелем на Віцебшчыне, ён заснаваў друкарню. Каля 1580 года ў ёй было надрукавана на беларускай мове "Евангелле". На паштовым канверце — партрэт В. Цялінскага — прадаўжальніка гуманістычных ідэй Ф. Скарыны. Гэтым канвертам беларускія філатэлісты ў сваіх калекцыях адкрылі яшчэ адну старонку беларускай гісторыі, беларускай культуры.

Старажытнаму гораду Нясвіжы ў беларускай філатэліі прысвечана некалькі марак і канвертаў. На мініяцюры, выдадзенай поштай рэспублікі ў 1993 годзе, адлюстраваны помнік С. Буднаму — вядомаму беларускаму гуманісту, рэфарматару, асветніку, філосафу і летаністу Вялікага Княства Літоўскага. У 1562 годзе ён заснаваў у Нясвіжы друкарню і выпусціў на беларускай мове "Катэхізіс". С. Будны ўнёс вялікі ўклад у развіццё беларускай мовы, прадоўжыў традыцыі Ф. Скарыны.

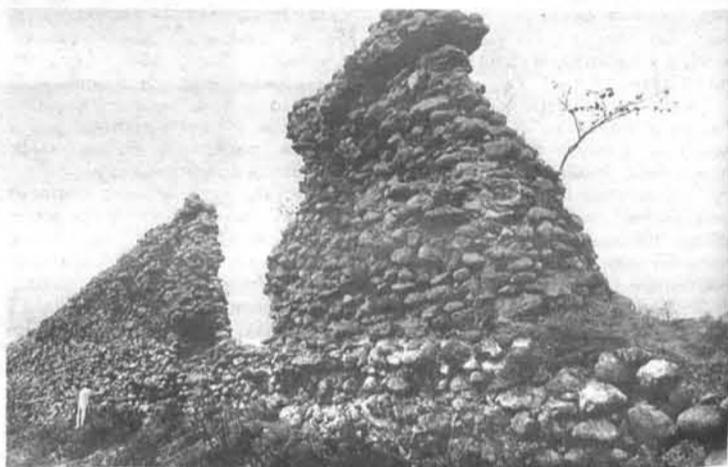
Упершыню ў 1995 годзе да свята беларускай пісьменнасці і друку была выпушчана марка з надпісам: "Свята адзначаецца штогод у першы тыдзень верасня". Надпісы на марцы зроблены старадаўнім шрыфтам, паказаны кніжныя знакі Скарыны. Герб — Месяц і Сонца, манерама з літарай "Т". На марцы паказаны ўдзельнікі дыспуту — фрагмент гравюры з скарынаўскай кнігі "Ісуса Сірахова" — "Бібліі рускай".

У 1997 годзе адзначаўся юбілей беларускага кнігадрукавання. Пошта да гэтага юбілею — 480-годдзя — выпусціла серыю з чатырох марак, прысвечаную полацкаму, кракаўскаму, пражскаму і віленскаму перыядам жыцця і дзейнасці беларускага першадрукара Ф. Скарыны. Да выхаду скарынінскай серыі марак быў таксама выдадзены канверт "першага дня" з адлюстраваннем друкарскага старажытнага станка, быў ужыты падчас свята юбілейны штэмпель. У яго малюнку герб Скарыны, раскрытая кніга і тэкст: "480 гадоў беларускага кнігадрукавання".

Трэба адзначыць, што ў калекцыях беларускіх філатэлістаў заўважальна маркі, куварты, штэмпелі, прысвечаныя Я. Купалу, Я. Коласу, М. Багдановічу, Я. Баршчэўскаму, З. Бядулі, Цётцы (Пашкевіч), М. Гарэцкаму і іншым пісьменнікам, фалькларыстам — усім, хто ўнёс уклад у беларускую культуру.

Леў КОЛАСАЎ.

КРЭВА: ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Вучоных-гісторыкаў, археолагаў і рэстаўратараў з Беларусі, Польшчы і Літвы сабрала Міжнародная навуковая канферэнцыя "Крэва: гісторыя і сучаснасць".

У мястэчку Крэва, што на Гродзеншчыне, вядомым сваім замкам з XIII стагоддзя, сабраліся тыя, хто занепакоены лёсам аднаго з помнікаў старажытнага дойлідства на Беларусі. Аб катастрафічным стане Крэўскага замка гаварыў адзін з арганізатараў канферэнцыі старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп і доктар гістарычных навук з Мінска, прафесар Анатолій Грыцкевіч. Сваімі даследаваннямі гісторыі замка дзяліліся архітэктары-рэстаўратары Тадэвуш Поляк з Варшавы і Іонас Гляжма з Вільнюса. Археологі Алег Трусаў і Ігар Чарняўскі пазнаёмілі ўдзельнікаў канферэнцыі з матэрыяльнай культурай і архітэктурнымі асаблівасцямі Крэўскага замка.

Вынікам канферэнцыі стала стварэнне міжнароднага фонду "Крэва", які мае сваёй задачай садзейнічаць захаванню і адраджэнню Крэўскага замка. Узначалі фонд урадзінец Крэва пазт Уладзімір Някляеў.

НА ЗДЫМКАХ: выступае прафесар Тадэвуш ПОЛЯК (Варшава); руіны Крэўскага замка.

Яўген КАЗЮЛЯ, БелТА. Фота вугара.

«З ДАЗВОЛУ КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ»

Паехаў мужык, запрогшы пару коней, у лес па дровы. Паставіў воз і пайшоў вышукваць, што трэба. А гэтым часам па той жа лясной дарозе ехаў манах на фуры, напоўненай рознай данінай. І захацелася яму завалодець адным з тых ламавікоў. Выпраг ён каня, прывязаў да свайго воза і загадаў фурману ехаць далей. Сам жа ўлез у хамут і стаў чакаць гаспадара. Вяртаецца мужык і з жахлівым здзіўленнем глядзіць на такую пераману.

— Што ж гэта? — усклікнуў ён нарэшце.
— Гэта воля Божая, — малітоўна злажыўшы рукі, адказаў манах. — Я некалі вельмі саграшыў, за што быў пакараны — ператвораны ў каня. Доўга я з усёй маёй добрасумленнасцю працаваў на цябе, і вось Бог злітаваўся, вярнуўшы маё чалавечае аблічча.

Выслухаўшы тлумачэнне, селянін дапамог былому грэшніку выбрацца з хамута, а вярнуўшыся ў сяло, з вялікім жарам расказваў пра гэты "чуд".

Аўдавеў адзін мужык, а на руках у яго засталася аж шасцёра дзяцей. Дзе ж яму аднаму ўправіцца з імі, і стаў ён шукаць сабе жонку. Знайшлася такая, што згадзілася пайсці за яго, бо ў яе, самой удавы, таксама мелася шасцёра. А паколькі абодва былі не зусім старыя, то нарадзілася ў іх яшчэ шасцёра дзетак. Падрастаюць усе разам, усё, як трэба. Толькі аднойчы выбягае з хаты жонка і — да мужыка, што быў на двары: "Хутчэй дапамажы! Бо твае дзеці і мае дзеці б'юць нашых дзяцей!"

У нейкага пана быў кухар. Заказаў аднойчы гаспадар спячы гуся і адразу падаць да стала. Калі страва была ўжо гатова, кухар, дэгустуючы, заахвоціўся ды і з'еў гусакову ножку. А пан і пачаў свой абед менавіта з ножак, але адразу ўбачыў недахват, ад чаго страшэнна раз'юшыўся і вылаяў кухара. Той у праўданне стаў даводзіць, што ў птушкі і была толькі адна нага, але довад гэты не ўпэўніў пана, толькі яшчэ больш раззлаваў.

Паехалі яны праз пару дзён па розных справах у мястэчка. Па дарозе кухар звярнуў увагу на чараду гусей, многія з якіх (бо справа была позняя восенню) стаялі на адной назе, падціснуўшы другую, каб пагрэць.

— Вось бачыце, пане, — ажывіўся кухар, — колькі гусей аднаногіх!

Памешчык, нічога не кажучы, узяў дык як свіснуў, ад чаго тыя гусі з перапуду паймчаліся з усіх ног. Толькі тады ён зпярэдня заўважыў:

— Ну, што ты цяпер, блазан, скажаш?
— А тое скажы, шанюны пане, што трэба было вам і тады свіснуць, мо нага і паявілася б.

З кнігі Л. КАЗЛОВА.

Новы тэатральны сезон Дзяржаўны тэатр юнага глядача пачынае, прыняўшы ў сваю трупку маладое папаўненне — выпускнікоў Беларускай акадэміі мастацтваў. Усе яны ўжо заняты ў новых пастаноўках тэатра.

НА ЗДЫМКУ: заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Леанід УЛАШЧАНКА (у цэнтры) віншуе моладзь з пачаткам творчай кар'еры. Справа налева: Сяргей ПАТАРАНСкі, Юрый МІЛЬНІЧЭНКА, Юлія ПАЛУБІНСКАЯ і Андрэй КАЛАМІЕЦ.

Фота Мікалая ПЯТРОВА, БелТА.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Дзяржаўны камітэт па справах рэлігій і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь; Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі; Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 213-31-97,
213-32-80, 213-30-15, 284-76-56,
213-37-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, звярстана і адрукавана ў друкарні «Беларускі Дом друку» (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77). Тыраж 1 625 экз. Індэкс 63854. Зак. 1821. Падпісана да друку 19. 10. 1998 г. у 12.00. Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.